Kramerius 5
Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **České dítě**
Autor: **Pražák, František**
Vydavatel: **Melantrich**
Vydáváno v letech: **1948**
Stránky: **[1a], [1b], [5], 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257**

2 C 14071

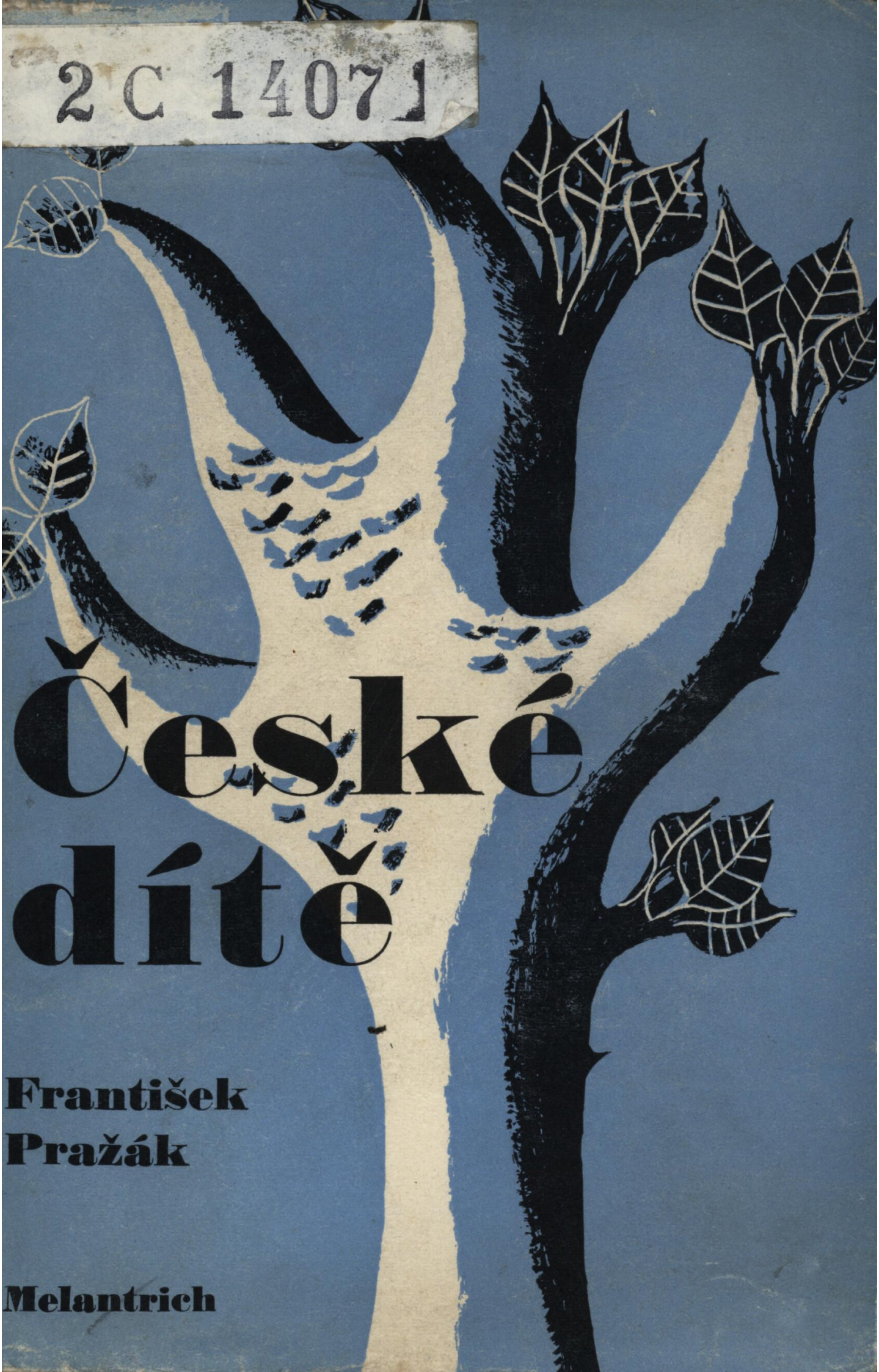

České dítě

František Pražák

Melantrich

František Pražák

České dítě

Nedávno zesnulý český pedagog a znalec učitelského života zanechal nám v této knize bohaté ovoce svých rozsáhlých badatelských prací v oblasti psychologického a sociologického zkoumání života českého dítěte. V zhuštěných statích kupí zde František Pražák fakta na fakta, opíraje každý věcný údaj o statistická čísla, soustředěná v těchto studiích s nemalou pílí a poctivostí. Nejsou to však ani v nejmenším suše vědecké studie a statistiky: naopak, každý odstavec této knihy je neobyčejně zajímavou četbou nejen pro pedagogy, ale též pro rodiče, kteří se dovědí mnoho a mnoho nového o rozvíjejícím se vnitřním životě svých dětí. Autor si všímá nejprve české rodiny vůbec, dále tělesné povahy a zdraví českého dítěte ve městě i na venkově, dětské řeči, her, uměleckého tvoření, četby, sexuálního zrání, poměru k přírodě, vlivu náboženství, školy, výchovy a práce na utváření dětské duše, na dospívání a život naší mládeže. Je to jistě jedna z nevšedních knih v české pedagogické a sociologické literatuře.

Brož. 140 Kčs
Váz. 165 Kčs

U KNIHKUPCŮ
MELANTRICH

ANVOH

FRANTIŠEK PRAŽÁK

ČESKÉ DÍTĚ

MELANTRICH

Odkud mají děti knihy a zájem o četbu. V našich selských staveních bývalo knih poměrně málo. Za starších dob bývaly na zvláštní poličce, ke stropu připevněné, uloženy špalíčky, to jest kancionálky nebo Písma, obyčejně švabachem tištěné, často zčernalé, potrhané, jakoby z peci vytažené. Děti k nim nemívaly přístup, nečetly v nich. Také by byly v nich ani čísti nedovedly, neznaly již dosti švabach, neporozuměly by obsahu. Čítával z nich dříve otec při slavnostních chvílích. Bývaly více náboženským čtením, později prostou památkou, chovanou s jakousi tradiční láskou, která se přenášela i na děti. J. Kollár sám vypravuje v Pamětech, jak toužil a daleko šel za takovou starou biblí a jak se z ní jako chlapec těšil a radoval. Jinou takovou knihou byl později kalendář. To již bylo čtení rodičů a dětí. Rodiče z něho ve chvílích pohody předčítávali dětem a děti opět z něho nahlas předčítávaly jim. Kalendář byl blízký dítěti i proto, že podobné historie, jaké byly v něm, slýchávalo při domácích besedách nebo návštěvách. Byly zajímavé, romantické, strašidelné, naučné, ale zvlášť primitivně, prostě psané, srozumitelné a bylo v nich hodně dějovosti. Písmo a kalendář byly jakýmisi knihami rodinnými. Poznamenávaly se do nich důležité rodinné události a stávaly se tak i památníky let a domova. Udržovaly zrnko lásky k četbě i v rodinách nejprimitivnějších.

Ani v městských rodinách nebývalo knihoven. V úřednických vrstvách se odebíralo někdy méně českých knih než německých ještě i v padesátých letech minulého století. Německý časopis se tu v knihovně uchoval více než český. Byly to obyčejně obrázkové časopisy rodinné, děti v nich prostě listovaly, poněvadž jim nerozuměly. Tak Svatopluk Čech vzpomíná z dětství na pohledy

měst z Číny, Indie, Persie z Meyerova časopisu Universum. J. Hilbert vzpomíná na časopis Ueber Land und Meer, L. Quis četl ve dvanáctém roce z otcovy knihovny v básních Schillerových, Goethových a Uhlandových. B. Němcová vzpomíná na německé knihy z domu. Renáta Tyršová vzpomíná na německé knihy a časopisy v knihovně svého otce Fügnera. A byly to rodiny jinak vlastenecké. Otec Krásnohorské, nadšený pro literaturu, měl vedle Tyla, Klicpery, Rubeše, Chocholouška, Palackého dějiny v německém vydání i řadu obrazových děl německých, z nichž se pamatovala Krásnohorská ještě z dětství na knihu Burgen und Schlösser Böhmens. Nebylo ovšem ani dostatek českých knih. Ještě F. X. Šalda vypravuje, jak otec míval doma knihy jen německé, kterým on jako hoch nerozuměl, a matčinou jedinou knihou byly jen německé modlitby. Rodiny měšťanské byly uvědomělejší, a přece i tu často zapůsobila kniha německá (někde i francouzská). Ignát Herrmann vypravuje, jak před padesáti lety byly v Praze půjčovny knih — Leihbibliothek, kde byly nejnovější knihy, dvacet, třicet let staré. Lidem bylo jedno, zda čtou česky, či německy. Nebylo ani takové úcty ke knize. Herrmann uvádí, jak mezi takovými knihami byly drobečky chleba i šňupavý tabák, růžky zohýbány na záložky, otištěny palce.

Se stoupajícím národním uvědoměním víc a více česká kniha dostávala se z rodin mezi děti a počaly se tvořiti knihovny domácí i na venkově. Uvědomělí zapadlí vlastenci, kantoři a kněží na venkově půjčovali ze svých knih mládeži, ale nebylo to pouhé vyměňování knih. O četbě se hovořilo s láskou a znalostí, a tak se písmácké nadšení přestěhovalo i do širších vrstev. Již František Palacký z dětství vzpomíná na knihovnu svého otce Jiřího, prostého kantora hodslavského, i na to, jak jej dovedl otec pro knihu nadchnout a v ní poradit. Láska ke knize byla přenášena na děti obyčejně tradicí rodinnou. Matka tvořila v rodinách více obec čtenářskou po stránce kvantitativní, otec po stránce kvalitativní. Lásku ke čtení u dětí budilo zejména to, že jim bylo hodně předčítáno a vypravováno doma. Předčítání hlasité bylo v řadě rodin prací pro dítě po vyučování. Často pro ně vypůjčovaly se i knihy ze školy. Četlo se za doby odpočinku, po večerech, mnohdy i v nedělní odpoledne. Hromadná taková četba měla své závady, že nebylo v ní často dosti výběru, prostě se četlo dle zálib dospělých a dle jejich inteligence. Byla to pro dítě hodně mechanická

práce. Spisovatel Těsnohlídek z dětství vzpomíná, jak u nich se četlo doma nahlas celé zimní večery a že ho ani nenapadlo proto, aby si sám knihy vyhledal a četl. A přece taková četba většinou ke knize lákala a zanechávala v dětech touhu číst.

Vlastnictví knih u dětí bylo malé. Nebývalo v domácnostech dětských knihoven, dětské knihy se nestřádaly, ač někde při více dětech v rodinách se i dědívaly. Ale obyčejně dětská kniha vykonala své poslání (jako dárek) a zapadla. Knih se dostávalo dětem od rodičů dříve velmi málo. Na venkově dítě dostávalo více věci užitkové (prádlo, oděv), ve městě hračky. Teprve později stávalo se zvykem dávati knihu dětem, zvláště o vánocích, někde i k svátku nebo narozeninám. Rodiče je skoro nikdy nečetli dříve, než je darovali; vybíral je více knihkupec, a dítě přijímalo je hodně podle vnější úpravy. Knížky obrázkové chápány byly více jako hračky a tak se s nimi také zacházelo. Málokdo chápal, že jsou vlastně předstupem ke čtení a že obrazové vidění není v nich jen pro pohodu očí, ale urovnává a podporuje i rozhojňuje dětské představy a myšlení. Nevyhodily-li se, byly ukládány na půdách. Po desátém roce děti, vedeny svým sběratelským pudem, zhusta sbíraly reklamní knížky, jako sbíraly všecky jiné věci, a to většinou byl první zárodek jejich knihovny. Při tom mnoho neznamenal obsah jejich, ale počet knížek, příbuznost jejich nebo odlišnost. Byly i děti, které měly a mají skutečnou knihovničku. Po převratě jejich počet stoupal. Na měšťanské škole v Praze shledal jsem jich průměrně dvanáct procent. Počet knih dosahoval až čísla dvaceti. Ve městě takové knihovničky měly nejvíce děti zřízenců a úředníků. Na venkově jsem se s nimi skoro nikde nesetkal. Vlastní knihovničku měla jako dítě Eliška Krásnohorská. Pořídil jí ji sám otec. Růžena Svobodová znala jako dítě knihovnu svého otce, ale představovala si ji více jako polici na knihy. Později měla vlastní knihovničku o dvou přihrádkách. Jakub Arbes měl svou soukromou knihovničku, většinou knihy, které dostal k Mikuláši nebo k jmeninám. Ke Šmilovským přivážel knihy na zimu forman z Prahy za peníze matčiny a na její rozkaz. Šmilovský si je střádal. Adolf Heyduk měl nastřádané knížky, které dostával darem při visitacích. Byla to pro něho jaksi slavnostní sbírka, jako církevní obrázky svatých. Jiří Wolker měl svou knihovničku jako dítě. Byly v ní knihy vybrané: Kytice Bartošova (kterou měl nejraději), Dva roky prázdnin, Vinetou,

Robinson, Malý lord, Srdce, Broučci, Babička. Řadu věcí znal odtud zpaměti. Děti si u nás knihy kupovaly také samy za peníze nastřádané. Jsou případy, že si na knihy vydělávají (činil tak jako chlapec herec Mošna). Jiří Mahen kupoval je od hochů za kradené rohlíky (otec byl pekařem), handloval s nimi, ale sám knihovnu si nedělal. Píše, že přečtená kniha neměla proň již ceny. L. Koubek uvádí z výzkumů čtrnácti tisíc dětí, že děti získávaly knihy u nás nejvíce od rodičů k vánocům. Nejvíce z nich bylo (na škole měšťanské) od Němcové, Jiráska, Erbena, Světlé a Baara (postupně, jak následovaly za sebou), potom od Hálka, Palackého, R. Svobodové, Krásnohorské, Klostermanna. Z knih, napsaných pro děti, dostávaly nejvíce Hüttlovou (dívčí povídky), Kutinovou, Háje (Kája Mařík), tedy všehochuť bez výběru. Velký vliv měla tu škola svými knihovnami i radou.

Knihovny otcovy používaly děti většinou tajně a měly z ní prospěch celkem nepatrný. Znal jsem děti, že četly z ní na půdách, po zahradách, nosily z ní knihy pod kabátem uschované. Otec měl mezi knihami obyčejně něco, co nechtěl, aby dětem přišlo do ruky (věci erotické nebo vzácně vypravené, o něž se bál). Byly tu také knihy, které se často dětem velmi málo hodily. Karel Čapek uvádí, že sám četl jako chlapec z otcovy knihovny knihy ze soudního lékařství, Stránecká pamatovala z knihovny svého otce knihu Třicetiletá válka právě pro název, který ji vábil. F. S. Procházka listoval jako dítě nejvíce v Kronice práce, kterou otec odbíral, poněvadž u nich v rodině byl jakýsi vrozený smysl pro rukodělnou práci, a zejména otec a syn často provozovali domácí práce zámečnické. Svatopluk Čech zaznamenává několik svých dojmů z četby z otcovy knihovny: »Otec vybíral mi sice knihy vhodné pro můj dětský věk, ale přístup ke knihovně byl mi zapovězen. Avšak vášeň moje byla silnější než poslušnost synovská. Pamatuji si, že jsem vlézal pokradmu ze zahrady oknem do »zeleného« pokoje, v němž byla uzavřena tajná moje milenka a že jsem tam ztrávil mnohé hodiny zapovězené rozkoše nad povídkami Tylovými, nad romány Jana z Hvězdy a nad jinými knihami, jež nebyly nikterak sepsány pro útlou mládež. Rozuměl jsem oněm knihám jen zpola, ale co jsem z nich pochopoval, vniklo hluboce do mé duše a tvořilo mi celý, zvláštní svět obraznosti.«

Ještě spousta našich dětí je při své četbě závislá pouze na

knihovně školní. Školní knihovny bývaly chudičké a do konce devatenáctého století převládaly v nich tendenčně zabarvené německé překlady nebo málo cenné spisy autorů pro mládež, jejichž řadu zahajoval Hraše, Andrlík, Tisovský a j. Ještě za mých dětských let drali jsme se o Cikánského Fricka, Zlaté údolí, nesmyslné spisy romantické, knihy loupežníků, krve a násilí, nebo jsme přinášeli domů nasládlé, unylé povídky o zlých a hodných dětech, sentimentální knížky o sirotcích a rozšafných bohatcích, a matky a sourozenci čítávali je s námi. Dnes mají v knihovnách školních jakýsi výběr, ale stále je tu nedostatek knih, které by se dětem líbily opravdově, často jsou jim knihy vnucovány. A přece vzpomínky na půjčování knih ze školy jsou dětem příjemné. Píše o tom ze svého dětství i St. K. Neuman, který počítal den, kdy ve škole půjčovali knížky, za jediný příjemný den z celého týdne. Dnes půjčují si naše děti hojně knih z knihoven veřejných. Chodí často knihy vypůjčovati pro rodiče, ale i samy je vybírají (většinou dle názvů) i za porady knihovníka.

P r v n í k n i h a. Mnoho dětí počíná u nás čísti před příchodem do školy. Židovské děti téměř pravidelně čtou před pátým rokem. Děti čtou obyčejně před šestým rokem jen jednotlivá lehčí písmena (při tom si zvláště pletou d a b, m a n, r a s, h a k). Pomocí obrázků naučí se čísti i různá slova, která bez obrázku neb jinými typy sama těžko slabikují, ale učí se čísti i od svých sourozenců. Beňa v Slováckých dětech vykládá, jak dítě, když přijde do školy, »čte« ze slabikáře dříve, než umí číst. Opakuje dle obrázků celé věty a stránky i při knize obrácené »vzhůru nohama«, jak se to doma naučilo odříkávat. Rodiče někde učí děti čísti před vstupem do školy. Vypravuje o tom i Holeček v Našich u dětí jihočeských (tu obyčejně učí dítě čísti otec). Ignát Herrmann vypravuje, že již v pěti letech naučila jej čísti matka. Ve městě mnoho dětí počíná čísti pomocí výkladních skříní, věcí, nápisů v nich, firem. Ale to vše je předčasný mechanismus, který z velké části při skutečném čtení ve škole selhává. Je to více odříkávání nazpaměť než skutečná znalost čtení. F. X. Svoboda vypravuje, že když šel do školy, uměl prý čítanku odříkati z paměti, rovněž tak i biblickou dějepravu, ale číst ještě neuměl. Venkovské děti chodívaly občas se svými sourozenci do školy i před školními lety a tu často pochytily mnoho ze čtení. Jos. Thomayer vypravuje, jak navštěvoval školu již ve čtyřech letech skoro pravidelně a

tak se stal čtenářem již v šestém roce. Skoro každé dítě činí pokusy ve čtení již před školou tím, že napodobí čtení dospělých mimicky, pohybem rtů, očí, ukazováním prstem v knize i určitým odříkáváním slabik. Ovšem, to je pro dítě více hra než čtení. Často čte takto i z prázdného papíru, ukazováním na stole, na podlaze.

Na první knihu se děti pamatují většinou (i když není vysloveně obrázková) pro obrázek. Uvedu aspoň několik dokladů k tomu ze svých šetření. Děvče v pěti letech dostalo knihu, nepamatuje se na nic z ní, jen na to, že byla barevná. Jiná pamatuje Poupata ze čtvrtého a půl roku, že v nich byly červené a modré obrázky a pod nimi veršíky (jaké, neví). Jedna uměla řadu říkanek při svém příchodu do školy zpaměti. Ta pamatovala jako první knihu nejvíc Kalamajku. Jedna uvádí německou knížku »Kinderglücke« (ač z úplně české rodiny), protože v ní byly obrázky dětí. Jiná dostala v pěti letech abecedu s obrázky, matka jí několikrát z ní četla, až se jí naučila zpaměti (ještě po letech znala z ní dva veršíky). Jiná uváděla jako první knihu slabikář, poněvadž v ní byla pohádka o Budulínkovi. Jiná opět uváděla knihu o kohoutkovi a slepičce, poněvadž ji jí četla služka, kterou měla velmi ráda. Alois Jirásek vzpomíná na kalendář z doby předškolní pro ilustrace. Jinak pamatují děti na první knihu z různých let života. Děvče mi sdělovalo, že první knihu poznalo v deseti letech a že čtení bylo pro ni největším zážitkem. Nedovedlo udati ani název ani obsah. Obyčejně vzpomínku na první knihu kladou děti buď do doby předškolní nebo mezi devátým a desátým rokem. Básník Kollár uvádí v Pamětech četbu první knihy mezi sedmým a osmým rokem. Byla to prý Kocínova historie církevní a prý již jí rozuměl a v ní »dobrovolně a samostatně s jasnou povědomostí a s vlastním porozuměním obsahu se probíral«. Ale zajisté se mýlil. Prozrazuje, že to byla tradiční kniha domova, z které se doma vypravovalo a četlo, a že více ji slyšel než sám četl. P. J. Šafařík uvádí, že v osmi letech přečetl celou bibli. Zřejmě je to fráze opakující se ve všech jeho monografiích. I Šafaříka zajímal tu více vnějšek knihy (starobylost, zápach papíru, ilustrace). J. E. Vocel v osmi letech prý četl Bibli kutnohorskou. Ale vlastně lákaly jej v knize pouze dřevoryty, pro které si ji pamatoval. Svatopluk Čech pamatuje první knihu pro jakýsi domek v ní kreslený. Děti udávají velmi často první knihu takovou, kterou nečetli, nebo ne-

mohly čísti. Prostě je to určitá vzpomínka podvědomí, zachycená zhusta velmi vnějšími okolnostmi.

Z četby nejrannější a nejbližší našim dětem jsou pohádky. Pohádky se dítěti dostávají již z tradice. Černé hodinky doma vábí nejen šerem, ale hlavně pohádkami, vyprávěnkami. Dnes jsou sice již řídké, ale ještě jsou v zimě na venkově, zvláště v místech horských. Vypravěčkami byly dříve hlavně babičky, matky a chůvy. Vzácným zjevem bylo, aby vypravoval pohádky dětem otec. Ale i tu jsou doklady. Dnes vypravuje otec pohádky v rodinách intelektuálnějších. Činíval tak často spisovatel Fr. Langer. Pohádek babiččiných vzpomínalo se tolik, že často vycházely i knihy s nápisem Babiččiny pohádky. Jaroslav Vrchlický v řadě básní vzpomíná na mistrovská vypravování babičky a zaznamenává řadu jejich dějů a názvů, zvláště Perníkovou chaloupku. Na babiččiny pohádky vzpomíná Antal Stašek a píše, že právě z nich se učil obrazivosti, jež ho vedla k spisovatelství. I Machar ve svých Konfesích literáta vzpomíná, jak mu babička vypravovala. Julius Zeyer vzpomíná na pohádku jako na jeden z největších pokladů dětství. Zvlášť působila i na jeho tvorbu pohádka Jak Jaromír k štěstí přišel. S oddanou láskou píše o své chůvě, která za podzimních večerů po večeři u starého vyzděného krbu při praskání hořícího dříví vyprávěla báje a pověsti. Pamatuje odtud ještě jakousi pověst o Vyšehradě. Ve městech dosud důležitými vypravěčkami pohádek bývají služky, zvláště venkovské. Karolina Světlá vzpomíná vyprávění pohádek při dračkách peří. Kouzlo jejich bylo pro ni právě v určité jejich strašidelnosti. Neruda touží: »Kéž bych se dovedl při pohádce ještě jednou — jedinkrát takhle leknouti«, když myslí na Perníkovou chaloupku, pohádku o Janečkovi, na Jirku s kozou a jiné, vypravované sousedkou truhlářkou v malé jizbičce, osvětlené blikavou olejovou lampičkou. Na Chodsku dosud děti chodívají na hyjtu, kde pohádky vyprávějí většinou starší muži. Hruška i Baar na to vzpomínají velmi živě.

Pohádku znají naše děti (a čtou) poněkud později než děti německé a dříve než ony ji opouštějí. J. Frey zkoumal tři tisíce pražských dětí (děvčata i chlapce) r. 1930 a r. 1940 (mezi sedmi až čtrnácti lety). Ukazuje statisticky, jak zájem o pohádku soustavně začal klesati u našich chlapců v osmi letech (v sedmi byl 49%, ve čtrnácti 2%), u děvčat o více jak rok později (v sedmi byl 55%, ve čtrnácti 1%) a jak po deseti letech byl u obojího po-

hlaví menší. Statistika jeho ukazuje i na rozdílnost zájmu o pohádku dle inteligence dítěte. Je jisto, že dítě inteligentní má velký zájem o pohádku, ale dříve ji odvrhuje. Přes to však udržuje se stále četba pohádky mezi dětmi nejvíce. Také pohádky jsou nejvíce vydávány a je zajímavo, že vrací se k nim velmi často i lidé starší.

O všechny pohádky není u dětí stejný zájem. V Rusku oblíbena je řada jiných pohádek než u nás. Našemu dítěti se nelíbí z velké části pohádky jihoslovanské. Je to jiná forma vyprávěcí a jiné prostředí, které vyvolává jiné zájmy. Z výzkumů, které jsem konal v Brně, shledal jsem, že dětmi uváděna byla nejčastěji pohádka o Karkulce (hlavně v osmi letech u děvčat), Sůl nad zlato (děti desetileté), Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda (hlavně chlapci). Ubývá zájmu o pohádky o Krakonošovi, o čertech, o hastrmanech. I pohádky o Honzovi čtou a publikují se poměrně méně než dříve. Velmi mnoho ozývá se ve vzpomínkách dětí Dlouhý, Široký a Bystrozraký. Dá se říci, že pohádka zůstává první a nejznámější knihou dítěte.

C o n a š e d ě t i č t o u. Ve školách i různými anketami v novinách (Lidové noviny, Národní politika) a v časopisech (Pedagogické rozhledy, Eva) byly činěny pokusy o zjištění toho, co děti čtou. Lidové noviny r. 1937 v prosinci zjišťovaly, co čtou děti šesti až desetileté. Obyčejně byla ve veřejných časopisech zkoumána dětská četba spisovatelů a jiných vynikajících lidí. Byla tak vlastně zjišťována četba nadaných dětí, která, třeba by nebyla směrodatnou pro celek, ukázala zvláště v Pamětech takových lidí, o jakou četbu se naše dítě zajímá. Ovšem, nutno tu míti na paměti částečnou nespolehlivost údajů, poněvadž nejsou bezprostřední a jsou činěny v letech již dospělých, kde zkreslovati je mohou zkušenosti četby pozdější. Děti starší generace podléhaly hlavně četbě romantické. Příčinou toho byla i lidová vyprávění, víra ve strašidla, historie o loupežnících, bílých paních, Jenovefě, Meluzíně. Děti četly a slyšely kroniky o Bruncvíkovi, Slepém mládenci, Enšpiglovi (Šmilovský vzpomíná, jak jich byl plný domov). I jarmareční písničky je rozšiřovaly a Quis pamatuje, jak jako hoch si z takových historií pořizoval sbírku. Později přišly Robinsonády a knížky indiánské. Robinson, ač byl v ubohém přetlumočení a úpravách mnohdy k nepoznání zkreslen, byl i u nás jakousi knihou rodinnou. Děti naše neznaly moře, ale lá-

kalo je svými bouřemi, koráby. Vábily je cizí země, plné neznámých zvířat, rostlin, vzácná dřeva, černoch Pátek, ale i podnikavost a soběstačnost hrdiny této knihy. Gustav Pfleger Moravský píše, že jako hoch uměl Robinsona zpaměti. Ale Robinson působil i na další naše generace. Ještě spisovatel Karel Nový píše, že četl jej jako chlapec asi stokrát všude, kde se dalo: na půdě, pod lavicí, na kruchtě, i při rozžaté svíčce pod peřinou. Působil neodolatelně i na dívky. Marie Majerová vypráví, jak bývala úplně v jeho zajetí. Když se stěhovali z Prahy do Kladna a ona jako děvčátko seděla na voze, kde se vezl nábytek, postele, almary, tehdy křečovitě držela v ruce starý kuchyňský přeražený nůž, který dle jejího zdání Robinson na pustém ostrově potřeboval a který vezla tajně sebou. Podobně oblíbenou knihou byl Marryatův Miloslav Vlnovský, u nás vlastně přepsaný Zimmermannem, dnes dětem už méně známý. Ten stejně působil v dětství na Svatopluka Čecha, jako později na Mahena, Fr. Kubku a jiné z mladší generace. I tu je vábila zejména exotická zvířata, lodě, moře, svízele a nesnáze přemáhané a přemožené, jako v dnešní době přitahují děti líčení objevitelských cest k točnám a zemím neznámým.

I indiánky vábily děti starší generace daleko více než dnes. Dnes je dítě střízlivější, reálnější, má stále svou romantiku, ale je bližší skutečnosti. Ví už, že Indián může býti také pln lidskosti, že miluje přírodu, volnost, že má své krásné radosti. Tehdy topil se v krvi a dravosti, bylo to divoké zvíře. Takových indiánských povídek vzpomíná z dětství Julius Zeyer. Vášnivě četl romány Cooperovy i jiné povídky indiánské a Sládek vypravuje, že tehdy to bylo u Zeyerů jako v táboře indiánském. Hoši stříleli z pistolek mouchy, to byla dravá zvířata, a v ohradě si hráli na Indiány. Na indiánky vzpomíná básník K. Toman i Ivan Olbracht. Václav Tille píše ze svého dětství, že na něho působila nejvíce knížka Duch prerie, která měla na šedé obálce obrázek nutného Indiána v pralese, s křížem vyrytým na nahých prsou, pojednávající o potulném lovci, jenž se mstil Indiánům za vyvraždění své rodiny a zachránil před nimi nějaké cestující. Byl to i značný vliv Karla Maye, jehož sešitová vydání ještě ke konci století devatenáctého zaplavovala mládež. Jaroslav Křička vzpomíná, jak naň působil Syn lovce medvědů. Po jeho četbě chtěl jako chlapec ujeti na západ, to jest schovati se pod vagon, dojeti do Hamburku. Tu se

dáti za plavčíka, v San Francisku nakoupiti pušek a učiniti pak na Indiány výpravu. Jako upadl zájem o Maye, upadl i o romány Verneovy. Jistě že i mnoho zmizelo z jejich romantiky, pokrok doby v leccems i Vernea předhonil. A přece na naši mládež působil velmi mnoho. Ještě Karel Čapek z dětství na něho vzpomíná jako na svého nejoblíbenějšího spisovatele, zvlášť na jeho Tajemný ostrov. Jeho vydání u nás představuje celou knihovnu knih pro děti.

Nejdelší érou četby našich dětí starší generace byly spisy Nieritzovy, Schmidtovy a Fr. Hoffmanna. Tyto romanticko-mravoučné knihy německé nebyly k nám vlastně ani překládány, ale většinou upravovány, někde tak, že se z nich staly téměř nové knihy. Bývaly ve školních knihovnách ještě téměř do konce devatenáctého století. Masaryk vzpomíná, jak sám je čítával, Josef Holeček zvláště připomíná ze svého dětství Krištofa Šmída Jana Poctivu. Velmi se mu tehdy líbil. Píše: »Na obsah se již málo pamatuji. Jen to mi ještě v paměti vězí, že Jan Poctiva byl chudobný chlapec, snad sirotek, jenž se dostal za učně na kupeckou loď. Tam a všude jinde ve svém dětství mnoho zkusil, tolik, že se dětské srdce nad ním soustrastí chvělo. Ale v každé případnosti bylo mu pramenem nové síly trojí naučení, jež mu dal někdo starý: Považuj to chladně; pláč nic nepomůže, bude zase dobře. Tato naučení mi navždy utkvěla v duši a já si je opakoval vždy, když se mnou bylo zle.« Anna Řeháková z dětství vzpomíná hlavně na Nieritze a vypočítává tehdy nejoblíbenější knížky mezi naší mládeží. Bylo to Rybářské děvče z Helgolandu, Labutěnka, Princ Kouler, Tichý Jindřich, Muzikanti na cestách a Kouzelná píšťalka. Dnes všechny tyto knihy zmizely z trhu knihkupeckého i ze školních knihoven a zapadly tak jen do dalekých vzpomínek starší generace.

Ovšem, byla řada jiných mravoučných a romantických knih, které se kdysi mezi našimi dětmi čtly. Alois Mrštík vzpomíná na četbu krváků, zvláště na Rinaldo Rinaldini. Krváky se dlouho udržovaly jako četba pod školní lavicí, zvlášť u chlapců třinácti a čtrnáctiletých a přicházely obyčejně s tajnou četbou erotickou. Na četbu mravoučné knížky starého rázu vzpomíná z dětství zajímavě F. X. Šalda. V osmi letech četl knížku Princ Mazlík. Byla to moralistická povídka. Dělaly se v ní zkoušky a podvádělo se při nich, opisovalo. Šalda hned se přidal na stranu »nemorálního«

chlapce, který v těch zkouškách podváděl, a od těch dob prý se v četbě stavěl po bok zločinců. I o četbě erotické uvádí Šalda své dětské zkušenosti, jak se o tom zmiňuji na jiném místě. I Marie Majerová vzpomíná, jak jako dítě četla Zolova Doktora Pascala. Mnoho se dětem dostávají do rukou Pohlavní zdravovědy, které často v domácnostech středních vrstev bývají uschovávány.

Od četby romantické mládež dřívější generace měla skok k četbě historické. Četba historická vábí dítě jiným neznámým prostředím, třeba u nás v beletrii osoby její různily se více jen šatem než dobrou charakteristikou. W. W. Tomek v Pamětech píše (r. 1831), že Robinson byl jedinou knížkou, kterou četl se zájmem ze školní knihovny, a po něm že se obrátil ke knihám historickým (jako hoch četl Pelclovu Kroniku). Žili jsme vždy až příliš z tradice a hleděli pod vlivem útlaku více k minulosti a vedli k ní děti. Byly doby, kdy mládež četla Mastičkáře (zejména studenti), Adolf Heyduk naň vzpomíná, rovněž tak i na staré kroniky (mluví o nich Beneš Třebízský, Vocel, Balbín, ale i malíř Fr. Brožík). Tomáš Baťa byl z rodiny, kde nebylo knih; míti knihu jako vlastnictví považováno bylo za přepych, otec kupoval jen kalendáře a to jen kvůli výročním trhům. První skutečná kniha dostala se Tomáši do ruky ve čtrnácti letech. Líčí dojem z její četby: »Jednoho dne donesl synek našeho tovaryše Širočky k nám Obrázkové dějiny národa českého. Dal jsem se do toho čtení. Uměl jsem tolik čísti, kolik jsem se naučil ve zlínské škole z čítanky. V Hradišti ve škole četli jsme jen německy. Kromě toho dělalo mi potíže, že kniha byla psána řečí spisovnou, kterou jsme v našem kraji jen zřídka slýchali. Kniha mě uchvátila. Pozvolna začal jsem chápati ty nadšené řeči, které kdosi ke mně z knihy mluvil. Nikdy jsem neslyšel takto mluviti. Zde po prvé jsem se setkal s člověkem, který mi chtěl něco říci a jemuž poctivě na tom záleželo, abych mu porozuměl. Hleděl na mne jako na sobě rovného, když mi vysvětloval pojem národa, státu, náboženství. A jak mluvil o statečných mužích. Plakal a smál jsem se při čtení.« Machar měl sklon k historii z dětství, zvláště jej zaujal Poklopův Dějepis Čech. Podobně Herben si udržel zájem o historii ze čtení v chlapeckých letech. Alois Jirásek jako hoch si se zájmem vybíral z Musejníka články historické a archeologické a zvlášť rád čítával věci Klicperovy s historickými náměty.

Dříve bývala u dětí oblíbena četba Třebízského, zvláště se znala Levohradecká povídka. Ze spisovatelů měl jej rád velmi J. Durych, spisovatel Waldštejna. Dnes Třebízský (i jeho následovníci, na př. Braun, svého času nejčtenější) jsou mládeží opuštěni. Je jim málo životní, příliš sentimentální a lyrický. Jeho postavy mají v sobě pro ně (zvláště pro chlapce) mnoho ženského. I Alois Jirásek se málo čte. Mezi našimi dětmi zůstávají nejčtenější jeho Staré pověsti české, poněkud Psohlavci a u starší mládeže první díl F. L. Věka. Daleko více se čte Sienkiewicz, je pro ně jaksi mužnější, dějovější, historicky vyhraněnější. K němu za dětství se velmi odkazuje Ivan Olbracht i Vlad. Vančura.

Poesie mezi našimi dětmi byla vždy velmi zanedbávána. Tupě se stále tvrdilo, že dítě nemá o ni zájmu, že je pro ně příliš těžkou, že je unavují její krátké řádky veršů, ač dítě samo (i venkovské) ji hledalo, opisovalo si verše a písně do zvláštních zápisníčků, zvláště v údobí před pubertou. Je zvláštní, že my, národ tak vysoko v poesii stojící, neměli jsme dětem vlastně co dáti až na Sládka, Erbena a Čelakovského, a ani těch jsme nevyužili. Je jisto, že v cizině děti četly poesii více a mají z ní pro mládež také více souborů. Dítě nadané čte ovšem básně více než dítě prostřední. Tak naši spisovatelé, zejména básníci, velmi často z dětství přiznávají se k četbě básní. Z básníků Adolf Heyduk učil se na národních písních. Přiznává, že několikrát přečetl Pickovy Národní písně. J. S. Machar vypočítává své básníky z dětství. Poznal básně R. Pokorného Pod českým nebem, Jablonského míval rád pro jakousi zpěvnou čistotu. Rád přednášel Tři doby země české (svého času nejpopulárnější báseň mezi dětmi), líbil se mu Koubek, chytly ho Nerudovy Písně kosmické, jako jej zklamal Kollár i Máchův Máj. Vančura jako dítě četl Svatopluka Čecha. Čechova báseň Ve stínu lípy je také dětem nejznámější. Každé dítě znalo vypravování vysloužilce, ale i Bártův návrat, povídku o loutkáři. J. Kaluse uchvátily Hálkovy básně V přírodě. Hálkovy Večerní písně byly dříve jakýmsi evangeliem v době puberty, jejich milostný tón i jistá sentimentalita, ale i lehká hudba nutila k jejich opisování. F. S. Procházka četl od sedmi let Douchovy básně. Jejich přístupnost a určitá naivita jej právě získaly. Růžena Jesenská měla v dětství nejraději Erbena, Jablonského, Čelakovského a nejvíce J. V. Sládka. Z Kytice prý uměla všechny básně nazpaměť. Zejména ji zaujal Zlatý kolovrat. Kyticí byli jako

děti odchováni i F. X. Svoboda a Růžena Svobodová. Po jejím přečtení začal F. X. Svoboda jako dítě veršovati. Růžena Svobodová umisťovala její děj do vlastní krajiny, jak činívá většina dětí. K. V. Raisovi se líbilo nejvíce Záhořovo lože, které děti obyčejně dosti zastrašuje a proto se mu vyhýbají.

Vedle Erbena na naše děti hlavně působil F. L. Čelakovský svými Ohlasy. Durych vypravuje, že ve dvanácti letech četl nejraději Cikánovu píšťalku a o víle z Tomana a lesní panny. Toman a lesní panna je rovněž nejoblíbenější básní u dětí po dvanácti letech, již svými milostnými nápověďmi. J. Hilbert měl v dětství nejraději básně Jar. Vrchlického a již jako chlapec je kupovával. Naše děti starší čítávaly Legendu o sv. Prokopu (dnes je méně populární než dříve), jeho balady (Balada blanická), mají rády legendu o sv. Zitě. Se Sládkem je to jediný básník, jehož básně, i lyrické, jsou dětem vžity.

Z krásné prózy stále nejčtenější knihou mezi dětmi zůstává Babička. Městskému dítěti líbí se právě pro neznámé krásy venkova, pro klid, idyličnost, venkovskému pro archaistický ráz a hlavně pro episody. Němcová má pro dítě plno pohádkových episod. Děti zvláště se pamatují na příchod babiččin, na návštěvu v zámku, na povídku o císaři Josefu II., na vypravování o dětech Kudrnových i na Viktorku. Alois Jirásek četl Babičku ve dvanácti letech. Prý s velikým pohnutím. Nemohl se od ní odtrhnout, slzel při ní. V německém kraji mu připomínala domov, nezažil prý nikdy později tak hlubokého, čistého a blaživého dojmu ze žádné knihy. Antal Stašek četl Babičku po prvé ve třinácti letech. Poznamenává k tomu ve Vzpomínkách: »Působila na mne proto tak mocně a zároveň líbezně, že osoby v knize té mistrně a plasticky kreslené byly takměř všechny mými dobrými známými. Vždyť jsem je vídával ve své rodné horské dědině skoro denně.« Julius Zeyer jako dítě předčítal Babičku matce. Musel ji čísti nejméně desetkrát. Viktor Kamil Jeřábek četl nejraději v dětství i jinošství Babičku. Píše o tom: »Babička i proto mi k srdci přirostla, že její hrdinka vším činem tolik se podobala mé babičce, osobě srdce zlatého, prosté filosofie« (430a). Z jiných povídek dříve nejvíce se četly mezi dětmi Škola mé štěstí od Karoliny Světlé, povídky Pravdovy, hlavně Štěpánův Vít se učí na kněze, ale i humoresky Rubešovy. Dlouho nejoblíbenější četbou byl u dívek Kája Mařík (427).

Všechny výzkumy ukazují na to, že i naše dítě stále více

hledá knihy veselé, humorné, odvrací se od sentimentality. Městské dítě chce knihy, které líčí život venkovský (upozorňoval již na to ve svých dobrých šetřeních z okolí Prahy Vojta Beneš) a naopak venkovské čte rádo o velkém městě. Venkovské děti hledají v četbě více realismu než děti městské, neboť romantické věci si daleko více přizpůsobují než tyto. Našly by se i diference v četbě dítěte u nás dle určitých krajů, vyvolané odlišností temperamentu, krajového zájmu dítěte, ale hlavně dostupností běžné četby. Tak na př. daleko rozmanitější je četba dítěte pražského než venkovského, jako opět dítě hraničářské čte daleko více časopisy dětské a časopisy vůbec, než druhé děti (protože jsou mu více přístupny než knihy).

V knihovnách veřejných, pokud je mi známo, konal si zápisy o četbě mládeže z přímých dotazů a pozorování dr. Poch v Berouně. Jiří Mahen měl o ní plno zajímavých poznámek, bohužel neuveřejněných. Soustavně si dětské četby všímal knihovník Frey v Hodoníně, ve venkovské knihovně na Moravě a zvláště v Praze, kde vyšetřoval přes tisíc pět set čtenářů mezi sedmým a čtrnáctým rokem (z toho 64% hochů a 36% děvčat). Zajímal se hlavně o četbu pohádkovou u pražské mládeže a doložil čísly, jak soustavně zájem o pohádku u pražského dítěte upadá, jak přibývá zájmu o povídku a román, i o četbu dobrodružnou.

Často byl u nás zkoumán zájem o dětskou četbu dle pohlaví. Nutila k tomu jednak koedukace škol, ale i nesmírně zajímavý vývoj dítěte v době puberty. L. Dratvová, která zkoumala četbu dívek a chlapců středních Čech (z okolí Prahy), Čech západních a severovýchodních r. 1924 (35) neshledala žádného základního rozdílu v zájmu v oboru četby mezi chlapci a děvčaty. Podobně tvrdí i Lud. Bradáčová (19). Ale přece jen i Dratvová poukazuje na to, jak hoši právě v době dospívání čtou více historické a dobrodružné povídky, jak více čtou cestopisy než dívky, jak milují oproti dívkám ty knihy, kde je více aktivnosti. I dětské časopisy čtou hoši více než děvčata. Bradáčová, která zkoumala četbu dětí od nejvyšších tříd školy obecné po školu měšťanskou, shledala, že u chlapců našich převládá v četbě reálnost a smysl pro praktické použití vědomostí, dívky naopak čtou rády více pro zábavu a proto volí více literaturu krásnou. Sestavuje deset nejčtenějších knih u chlapců a dívek.

Chlapci:	Dívky:
Psohlavci.	Babička.
Babička.	Psohlavci.
Robinson.	Staré pověsti české.
Temno.	Dějiny české (Dolenský).
Staré pověsti české.	Svéhlavička.
Dějiny české (Dolenský).	Sibiročka.
Tarzan.	Královna Dagmar.
Dvacet tisíc mil pod mořem.	Lída Vlasovská.
Zlatá kniha Třebízského.	Temno.
Zapadlí vlastenci.	Kytice.

Je zajímavo, že poměrně málo dětí uchyluje se ke knihám psaným přímo pro mládež, jak to činívali již jako děti i naši spisovatelé. Je to vidno i ze statistiky o dětské četbě, zejména na školách pořizované.

Dnes čtou naše děti rychleji než dříve, chvat doby i tu působí. Jejich četba je poměrně pokročilejší, vyspělejší. Více pro ně znamená jazyková stránka a úprava knihy, hledají v knihách více realismu, bližší četbu svému prostředí, odvrhují dříve pohádky, romantika jejich je střízlivější. Dnešní dítě naše v četbě dříve stárne a pátrá dříve po skutečnosti života a zvlášť brzy se uchyluje i k četbě povídek pro dospělé. Ve městech řada dětí čte z veřejných knihoven to, co rodiče, třebaže do jisté míry ještě čtenému neporozuměly.

Jak děti čtou. Samostatně knihu čísti počínají u nás děti značně později, než dovedou čísti. Dlouho dítě nestačí knize ještě myšlenkově, bývá i při poměrně málo stranách pro ně dlouhá (dítě nedočítá z počátku ani pět ani deset stran), je při ní příliš těkavé. Je to hlavně i odtud, že nemáme pro malé děti-čtenáře dostatek dobrých knih. Obyčejně první kniha jako celek (mimo školní čítanky) dostává se mu do ruky od osmého do devátého roku, na venkově později. Před tím zajímá se více pouze o její části a hledá v ní pro sebe srozumitelné výňatky. Nejmenší dětští čtenáři zajímají se o krátké povídky z nejbližšího života kolem, primitivní, srozumitelné. Více při nich jde o formu sdělení než o děj, o známá jména (křestní), o známé prostředí. Ale i později, když dostává dítě do ruky pohádkovou knihu, probírá se nejprve jejím obsahem. Vybírá podle názvů, přečte z počátku obyčejně

několik vět (někdy i jen jednu), podívá se na konec pohádky a pokračuje v četbě pohádky další. Je-li mu ta bližší, zhusta opakuje si za četby určité věty, čte je i několikráte, a když pohádku dočetlo, vrací se k nim opět. Podobně tomu jest i s knihami jinými. Začátek a konec knihy u dítěte, jako u prostého člověka, je velmi důležitý. Pohádka spěchá, začíná hned správně. U povídek a románů se autor rozjíždí, počátek bývá informativní v podrobnostech a proto dítěti knihu znechucuje nebo jej často přeskakuje. Nedovede dobře sledovati popis krajiny tím více, čím žije přírodněji, líčení charakterů osob mu je vzdáleno. Cele se zájmem sleduje podrobnosti charakterů výstředních, loupežníků, zlodějů, bláznivých, zjevů pohádkových, jako jej zajímá z popisů krajiny s hlubokými lesy, mořem, ohromnými řekami, zkrátka pro dítě něco mimořádného. Dítě čte knihu často i pro slova. Někdy z vět zajímá je třeba jen několik slov a udržuje zájem pro věty další. Bývají to slova, která pronikavým způsobem rozvádějí představu dítěte a uvádějí je v určité myšlenkové zasnění. Opět je v nich mimořádnost: křišťál, démant, hedvábí, mech, les, kovárna atd. Takových slov z každé stránky četby by bylo možno pořídit celý slovníček. Málokdy vzpomínají na jména hrdinů i v knihách oblíbených. Spíše pamatují si jejich pouhá jména křestní. Tak je tomu i s autory knih. Děti nezajímá, kdo knihu napsal, nepamatují si jméno autora. Spíše by jim utkvělo, kdyby bylo označováno jen jménem křestním. Hoch řekne: napsal Jaroslav, Svatopluk, ale slovo Vrchlický a Čech zapomene. Ani se nezajímají o celkový charakter knihy. Povídky označují často za pohádky, podobně jako činí prostí čtenáři dospělí.

Mnoho vybírají děti knihy (nebo si pamatují) dle vnějšího charakteru. Působí tu formát knihy, barva desek, vazba i tloušťka. Dítě nemá rádo knihy nevázané a v západní cizině nevázaná kniha pro ně téměř nevychází. U nás postrádá i dostatek vazeb původních, které samy napovídají obyčejně mnoho pro ně obrazem i výzdobou. F. X. Šalda pamatuje z dětství matčiny modlitby dle vazby. Také Guth Jarkovský vzpomíná nejvíce knihy pro červené desky. Barevné desky dostane u nás dítě do ruky ovšem poměrně málokdy. Obyčejně vazba, i dětských knih půjčovaných, bývá u nás nahnědlá nebo černá. Písmen knihařských si na deskách všímá málo, i když jsou provedena ve zlatě. Ztrácejí se mu příliš v barvě desek. Nevázaná kniha vábí je víc, má-li měkkou obálku,

než má-li obálku tužší. Zhusta ji vkládá do knihy vázané a málokdy ji uchovává neporušenu. Obyčejně mívá zohýbány rohy nahoře i dole. Barevné ořízky děti si všímají poměrně málo, ořízka je zajímá více spíše pro šelest papíru a ostrost. Téměř každé dítě se ořízkou někdy pořeže. Nerozřezané knihy, které zaručují dospělému čtenáři novost, neporušenost, dítěti překážejí. Málokdy je rozřezává nožem, většinou je trhá prsty, tužkou, držátkem. Rozřezávání je příliš zdržuje od čtení a zastavuje souvislost čteného.

Mnoho pro oblibu a výběr knihy znamená velikost. Děti nemají rády velký formát u knih. Mechanicky je jim taková kniha k četbě obtížná, jsou v ní příliš dlouhé řádky, nedá se dobře přiblížiti očím. Nemají však také rády formát »kolibří« (i příliš krátké řádky se jim špatně čtou) a potřebují i určitou velikost typů. I papír u knihy pro mládež je důležitý. Naše děti nemají rády drsné, příliš světlé papíry. Nejlépe se jim hodí hladký, poněkud zažloutlý tón. Často byly oblíbeny knihy i pro zápach papíru a černě. Děti vybírají knihy i dle tloušťky. Odkládají příliš tlusté knihy, jsou jim nepřehledné, nedovedou je čísti na mnohá pokračování. Děti nejraději přečtou knihu najednou. Nelíbí se jim věci krátké. Zdají se jim myšlenkově neukončeny. Dítě v knize jemu příjemné, tak jako v divadle, přeje si, aby končila co nejpozději.

S knihou, která je zajímá, děti žijí, ztotožňují se s jejími hrdiny, zápasí, jak oni zápasí, bývají velmi rozčileny při četbě, hrabou se ve vlasech, podupávají nohama, hlasitě se smějí, a často si do četby i hovoří. Proto čtou nejraději o samotě. Josef Holeček vypravuje v Peru, jak jako chlapec musel čísti knihu vždy sám, beze svědků. Vypravuje, že četl Máchův Máj ve dřevníku. Když přečetl první část, zastavil se a znovu prohlížel knihu. Báseň se mu tak líbila, že po přečtení vrátil se k přední a zadní stránce, knihu hladil a čichal k ní. Prý se mu zdálo, že z ní vychází zvláštní vůně, která omamuje. Ze dřevníku vylezl až po jejím dočtení, vrávoral po dvorečku, protíral si oči. Byl velice vysílen, ale zářil jakousi vítězoslávou. Často jsem pozoroval, že se děti při četbě zajímavé knihy potily, bledly nebo červenaly, zatínaly pěstě, činily nevysvětlitelné posunky. Dovedly čísti i v kruté zimě, jen když byly samy. Přítmí při četbě je u dětí značně oblíbeno. Obyčejně čtou nejraději za dne ztemnělého deštivými mraky (ne za deště), nebo opět ve velmi jasném slunci. Dopoledne čtou nejraději k hodině desáté. Děti naše čtou nejvíce na podzim (v polovici

listopadu a prosince), ke konci ledna (snad i proto, že tu mají nejvíce knih k disposici) a v srpnu. Velmi často čtou děti, i když tak nemusí činiti z ohledů šetrnosti, u otevřených dvířek hořících kamen, i v přítmí na půdách (L. Quis vzpomíná své četby za dětství na půdě), ale mnoho jich čte rádo v okně, na zahradě (tu nejraději u plotu, u zdi). Božena Němcová čítávala jako dítě až do rána. Při tom si pilně vypisovala z knih (podobně činil jako chlapec T. G. Masaryk). Po přečtení knihy se procházívala a usmívala se. Ještě dlouho dosnívala četbu. Výpisky z knihy činí děti nerady, zdržují je v rychlém tempu četby. Spíše v knihách podtrhávají a zatrhují. Intensivní dětští čtenáři činí někdy i chorobný dojem, se kterým se u nich setkávají učitelé i rodiče. Sama taková čtenářka z Vesny (čtrnáctiletá) mi vypravovala, jak matka s ní byla u lékaře. Stěžovala si mu: neslyší prý při četbě, když na ni někdo mluví. Po četbě knihy s nikým dlouho nemluví, nemůže dlouho usnouti. O prázdninách a v prázdných chvílích čte i do dvou hodin.

Celkem děti knihy daleko více zpracovávají než lidé dospělí. Aplikují čtené na nejbližší svůj život. (Herben vypravuje, jak jeho děti umisťovaly děj pohádek do Hostišova, Vrchlický mluví o starém špýcharu jako pokladnici dějů pohádek a vypravování.) Ač dítě venkovské, selské čte nerado o selském člověku, vidí v pánovi své strýčky a kmotřičky, vidí v líčení ulic městských svá selská stavení a nejbližší svou krajinu i při nejvzdálenějších líčeních. Třebaže zkušenosti dítěte jsou malé, využívá jich při čtení daleko více než člověk dospělý. Všecky zázraky, nelogičnosti, vymyšlená líčení jsou pro dítě pravdou, a pozná-li jejich klam, odhazuje knihu, přestává se o ni zajímati.

V ý z k u m d ě t s k é č e t b y. U nás byla šetřena četba dítěte téměř jen po stránce jeho zájmu o čtení, t. j. které knihy děti zajímají a co čtou. Výzkum tento konaný většinou dotazníky, býval z velké části problematický. Dítě často vypisovalo za nejoblíbenější ty knihy, které mu byly poskytovány dospělými nebo jimi doporučovány, o něž často ani zájmu nemělo. M. Poppeová zkoumala četbu dítěte v Plzni a ukazuje na řadu takových prázdných odpovědí. Děvče odpovídá: Mně se líbí knihy všechny. Nebo: Nerada čtu knihy poučné, poněvadž se mi nelíbí se učit. Nečte Robinsona, protože Robinson je pro hochy, nikoli pro dívky. Jinde se jedenáctiletému chlapci líbí spisy Masarykovy, poněvadž

je náš tatíček (zřejmě vliv školy). Kdyby naše děti skutečně odpovídaly dle svého zájmu a bezprostředně, byla by tu řada odpovědí podivných, která by nás často zmátla a uváděla do rozpaků. Dozvěděli bychom se řadu zkomolených názvů, často neexistujících, které jsou zachyceny jedním slovem nebo myšlenkou (děti vybírají knihy dle názvů velmi často), nebo prostě odkazy k hrdinům vypravování: na Kozinu (neví dobře, že je z Psohlavců), nebo napodobí a jmenuje Zdeňku ze Svéhlavičky a neví už, že to je Svéhlavička. V Brně ve Vesně r. 1920 zkoumány byly žákyně šestnáctileté (celkem padesát dvě). Ty udávaly za nejoblíbenější četbu J. S. Machara, že odhaluje chyby lidstva, hlavně kněží, Němcovou, Nerudu, Světlou pro krásné myšlenky, Růženu Svobodovou pro sloh a líčení přírody, Svat. Čecha (zvlášť Písně otroka pro český duch, vtip, humor), Jiráska pro pěkné obrazy z dějin a lásku k vlasti, Zeyera pro bujnou fantasii a rozmanitost, Bezruče pro upřímnou ráznost a soucit k Slezsku. Mnoho jich četlo několikráte Svéhlavičku. Poznamenaly k tomu: »Líbí se mi, že je mi podobná.« Většina výroků je školských, zřejmě nepůvodních.

Četba mládeže byla zjišťována ve školách i v knihovnách veřejných. První šetření o ní konali jednotlivci na malém počtu materiálu ve školách. I Věnceslava Lužická si všímala četby dítěte. Zdůrazňuje u našeho dítěte veliký vliv četby sentimentální. Zas jen tomu byla nápomocná literatura, která podobná themata pro děti vybírala. Z prvních výzkumů, podrobněji s pomocí veřejnosti provedených, bylo r. 1907 zkoumání J. Zimy v Přehledu, které napovídá, v čem zájem dítěte v četbě byl tenkráte odlišný a v čem se shodoval s dneškem. Tenkráte četly děti u nás nejraději pohádky a povídky o sirotcích, o chudých dětech, o válkách, povídky historické (o rytířích, romantice hradů), děvčata povídky plačtivé. Dnes dítě hledá daleko intensivněji v četbě veselí, humor, realitu. Zima zkoumal i rodiče, jak pozorovali četbu dítěte a co o ní sami soudili. Rodiče po této stránce dítě sledují velmi málo. Na dítě u nás v tom směru dívají se více jako na dospělého, nanejvýš vybírají pro ně ponejvíce ze svých vlastních dětských zálib, jež právě pro svou dobovou odlišnost i individualitu se velmi lišívají od zájmů přítomnosti. Nadto řada dětí je v četbě daleko pokročilejší než vlastní rodina. Mnoho dětí — intensivních čtenářů, bývá z rodin, kde se vůbec nečte. I v českých biografiích dítěte jsou zmínky o četbě dětské (u Kaprase, Šoltésové). Mnoho tako-

vých záznamů zanechal J. Mrazík a konstruoval dle nich i svou theorii o dětském čtení.

V nové době bylo konáno několik obšírných zkoumání o četbě dítěte na školách, zvláště venkovských. Roku 1928 zavedena byla obšírná akce dotazníková v tom směru na Brněnsku (pro výstavu soudobé kultury v Brně). Obsáhla několik tisíc dat. Bohužel zůstala nezpracovaná a nepublikovaná. R. 1930 Vrána a Konvička publikovali data výzkumů 8397 dětí škol národních z vesnic a měst do deseti tisíc obyvatel (zpracováno bylo 25.191 knižních údajů). Každé dítě napsalo tři nejdůležitější knihy, které četlo. Je to nejširší materiál o četbě našeho dítěte. Dle něho četly děti národní říkanky do desátého roku, pohádky do dvanáctého. Největší zájem o ně byl mezi sedmým a desátým rokem. V deseti letech četla je již jen polovina. Bajky vůbec nečetly. Povídky četly nejvíce v jedenáctém roce, od tohoto roku jich ubývalo. O básně se zajímaly od devíti let. Nejoblíbenější četbou byly povídky (51%), pohádky (22%), četba historická (13%), román (8%). Z povídek nejčtenější byly povídky ze života, dobrodružné jen v 21%. Nejoblíbenější knihy byly Robinson Crusoe, Babička, Broučci, Baron Prášil, Svéhlavička, Kája Mařík (410).

Autor knihy po řadu let zkoumal četbu děvčat na měšťanských školách v Praze a v Brně. Děvčatům v době puberty nebo těsně před ní, nejvíce se líbily knihy o životě v pensionátě (Lída Vlasovská od Čárské), knihy o venkovských ženách, Klicperova Jindra pro obětavost a milování, Svéhlavička, Patnáctiletá, ale i »zakázané« knihy a romány (myslely, že právě v nich je mnoho »milostného«). Ve stejném stáří chlapci podobné věci ještě odkládali, zdály se jim často nesmyslnými, nudnými. L. Jakubíčková ukazuje také na velký zájem u děvčat v pubertě o dívčí román, třeba často byl nelogický a málo životný. Děvčata více citově sledují své hrdiny, chlapci jsou kritičtější, vyžadují děj pravděpodobnější. K podobným výsledkům dochází i ve výzkumu dorostu dívčího a chlapeckého u nás Appetauer (u 1562 chlapců a dívek) a ukazuje, jak, kde ještě chlapci se obraceli nejvíce k romantice a detektivkám, dívky hledaly hlavně autory milostné a autory ženy, jako Krásnohorskou, Čárskou, Němcovou.

Srovnáme-li četbu našeho dítěte s četbou dětí cizích, je třeba zdůrazniti, že naše dítě čte poměrně mnoho (i daleko více než dítě německé), že ještě stále více inklinuje k četbě historické než

děti západu a děti ruské, že zejména čte pohádky více než dítě německé, že jeho četba je vybranější než u dětí jihoslovanských, že v jeho knihách ještě stále méně je zdůrazňován vliv ilustrace než u dítěte francouzského, že má ještě málo četby naučné, daleko méně než Angličané a Američané a také ji méně hledá, ač daleko více po ní touží než v dobách dřívějších, že čte poměrně méně poesii, že jeho dívčí četba je poměrně výběrem pokročilejší než četba dětí cizích, že četba časopisů má pro ně poměrně menší význam než jinde.